

BÁO CHÍ SÀI GÒN

TRONG THỜI GIẠN DIỄN RA PHONG TRÀO ĐỒNG KHỞI Ở MIỀN NAM

PGS, TS **DƯƠNG KIỀU LINH**

ThS **BÊ THỊ THẨM**

Đại học Quốc gia Thành phố Hồ Chí Minh

60 năm đã trôi qua, đối với cuộc kháng chiến chống đế quốc Mỹ xâm lược, giải phóng miền Nam, thống nhất đất nước, phong trào Đồng khởi đánh dấu thời kỳ hồi phục lực lượng và chuẩn bị cho thế tiến công cách mạng. Nhưng đối với chính quyền Ngô Đình Diệm, đây là những cuộc “bạo loạn của dân chúng” cần dẹp bỏ trong kế hoạch “chống Cộng”. Báo chí Sài Gòn với tư cách là công cụ tuyên truyền của Mỹ - Diệm không thể tránh khỏi nội dung này, nhưng vẫn có một số biểu hiện tiến bộ, yêu nước. Dòng báo chí cách mạng, dù chưa tổ chức chặt chẽ thành hệ thống như sau này, khi Trung ương Cục miền Nam ra đời, nhưng vẫn có vai trò tác động đến phong trào Đồng khởi, đã phản ánh được những cuộc đấu tranh của quần chúng đòi cải thiện dân sinh, dân chủ, chống đàn áp, chống chính sách “tố Cộng, diệt Cộng”. Bài viết đề cập tới 2 dòng báo chí yêu nước, tiến bộ và dòng báo chí cách mạng trong thời gian phong trào Đồng khởi nổ ra từ năm 1959 đến cuối năm 1960, góp phần làm rõ hơn diện mạo, khuynh hướng và tính cách của báo chí Sài Gòn dưới thời chính quyền Ngô Đình Diệm.

Trên phương diện của dòng báo chí công khai ở Sài Gòn, nội dung, hình thức, mức độ, diễn biến của phong trào Đồng khởi được thể hiện như những “thành tích” trấn áp, dẹp loạn thành công của chính quyền Ngô Đình Diệm. Tuy nhiên, chính trong dòng báo công khai hợp pháp vẫn có những biểu hiện yêu nước, tiến bộ. Từ sau quyết định chuyển hướng chỉ đạo chiến lược của Hội nghị Ban Chấp hành Trung ương Đảng lần thứ 15 (1/1959), cách mạng miền Nam có nhiều chuyển biến lớn. Theo đó, sự lãnh đạo của Đảng bộ Sài Gòn - Chợ Lớn - Gia Định về hoạt động báo chí có nhiều chuyển biến rõ rệt.

Để chiến đấu với đối phương trên mặt trận tuyên truyền, ngay từ khi còn là Xứ ủy Nam Bộ, các cán bộ lãnh đạo đã chủ trương tăng cường lực lượng làm báo trong nội thành Sài Gòn. Từ khi phong trào Đồng khởi diễn ra đến năm 1960 là lúc ta chi phối được nhiều nhất ở các báo nội thành. Ở báo *Tiếng Chuông* có các đồng chí Nguyễn Văn Hiếu (bút danh Khải Minh) viết mục *Xã luận*; Phong Đạm viết mục *Tin tức*; Trần Thanh Tuấn và Trần Ngọc Sơn viết mục *Điều tra phóng sự*. Tờ *Dân Chúng* có Phi Vân làm Thư ký Tòa soạn; Thành Hương, Lê Ba và Trường Xuân Trúc làm nội dung. Tờ *Buổi Sáng* có Đồng Văn Sơ, Sơn Tùng làm

Thư ký Tòa soạn; Phan Ba, Phương Ngọc làm phóng viên. Tờ *Tin Điện* có Thanh Sanh làm Thư ký Tòa soạn. Tờ *Ánh Sáng* có Đoàn Hùng làm Thư ký Tòa soạn⁽¹⁾... có 3 tuần báo mà các chiến sĩ văn báo nắm được toàn bộ ban biên tập, đó là: Tuần san *Phòng Thương mại* do Nguyễn Văn Tài làm Tổng Biên tập kiêm Chủ bút với sự chỉ đạo của Lý Văn Sinh, Hương Nam, Lê Ba, Nguyễn Sinh; đặc biệt là ở Tuần báo *Tiến Thủ*, được chủ bút giao cho bao thầu toàn bộ mảng nội dung, các chiến sĩ văn báo như Ong Nghệ (bút danh của nhà báo Bằng Giang), Hương Nam và một số nhà báo kháng chiến khác đảm trách các mục châm biếm, tin bài về học sinh, công nhân, sân khấu, máy ảnh, tư liệu, sáng tác đã tranh thủ, khéo léo đăng nhiều tin, bài có nội dung chống chính quyền Sài Gòn⁽²⁾.

Diễn hình trong thời gian này, nhà báo Việt Thanh (tên thật là Lê Văn Thứ) xuất bản tuần báo *Tiến Thủ*, tập hợp nhiều cây bút tiến bộ, yêu nước, đã tập trung phản ánh nguyện vọng của quần chúng nhân dân, phổ biến rộng rãi đường lối, chủ trương cách mạng lúc bấy giờ. Tờ báo ra đời được sự ủng hộ mạnh mẽ của quần chúng nhân dân, gây được tiếng vang lớn trong dư luận.

Để tạo cơ sở hợp pháp cho một số tờ báo, Đảng bộ chủ trương đưa Nghiệp đoàn ký giả Nam Việt đứng ra phát động phong trào. Đồng thời, thông qua vị thế hợp pháp của Nghiệp đoàn này để đăng bài trên các báo công khai, vận động các tầng lớp nhân dân tham gia đấu tranh. Với đội ngũ dày dặn kinh

nghiệm đấu tranh trên trận địa báo chí như ký giả Văn Mại (Chủ tịch Nghiệp đoàn ký giả Nam Việt), các ký giả Trần Thanh Thế, Nguyễn Định, Như Thúy, Sơn Tùng, Đức Anh... đã vận động được nhiều tờ báo đưa tin về tình hình chiến cuộc đang diễn ra. Nhờ đó, tin tức được phản ánh nhanh chóng, kịp thời, bám sát tình hình diễn biến của phong trào. Chẳng hạn, để ngăn chặn làn sóng đấu tranh đòi hòa bình, thống nhất đang lan rộng, chính quyền Ngô Đình Diệm nghiêm cấm tuyệt đối báo chí sử dụng từ “hòa bình”. Để khỏi bị kiểm duyệt, xóa bỏ, các ký giả tránh né gọi là “thanh bình”⁽³⁾... Nhưng từ khi có Nghị quyết 15 (1959), trước phong trào nổi dậy của quần chúng nông dân mạnh mẽ, một số báo tiến bộ như *Tiến Thủ*, *Dân Chúng*, Tuần san *Phòng Thương mại* ngoài việc ủng hộ cải tiến dân sinh vẫn tiếp tục đề cập đến vấn đề thống nhất đất nước hoặc chỉ trích một số chính sách của chính quyền để thể hiện thái độ tiến bộ của mình; do đó, tờ *Dân Chúng* đã bị đóng cửa, tờ *Tân Dân* thì bị đe dọa đình bản...

Đến thời điểm phong trào ở các vùng ven đô và các tỉnh nông thôn đồng bằng tăng cao, để tăng cường các biện pháp đàn áp, chính quyền Diệm đã mua chuộc ký giả, thành lập “Nha tổng phát hành thống nhất” nhằm thắt chặt kiểm duyệt, không chế các báo tiến bộ; báo chí và các nghiệp đoàn bị đàn áp; những người làm báo cho kháng chiến bị truy lùng gắt gao. Rất nhiều chiến sĩ cốt cán trên trận địa báo chí bị bắt, bị tù đầy như Dương Tử Giang, Lý Văn Sâm, Bạch Tùng Hương, Nguyễn Tích Dẫn, An Thế...⁽⁴⁾.

⁽¹⁾ Trần Văn Giàu, Trần Bạch Đằng, Nguyễn Công Bình (Chủ biên), *Địa chí Thành phố Hồ Chí Minh*, tập 2, Văn học - Báo chí, Nxb Thành phố Hồ Chí Minh, 1987, tr.345.

⁽²⁾ *Địa chí Thành phố Hồ Chí Minh*, Sdd, tr.344.

⁽³⁾ *Địa chí Thành phố Hồ Chí Minh*, Sdd, tr.345.

⁽⁴⁾ *Địa chí Thành phố Hồ Chí Minh*, Sdd, tr.345.

Từ năm 1959 trở đi, báo chí tiền bộ đã thể hiện mục tiêu đấu tranh đòi dân sinh, dân chủ, chống bóc lột, chống văn hóa phẩm đồi trụy, chống chiến tranh tâm lý của Mỹ - Diệm... Những phong trào này có ý nghĩa quan trọng trong đấu tranh của báo chí Sài Gòn, thể hiện sức mạnh của báo giới trong việc tập hợp lực lượng và định hướng dư luận, góp phần làm suy yếu kẻ thù, mở ra nhiều khả năng để đẩy mạnh phong trào đấu tranh của báo giới trong giai đoạn tiếp theo.

Hoạt động của dòng báo chí yêu nước ở Sài Gòn diễn ra mạnh mẽ từ năm 1959 đã góp phần tích cực động viên quần chúng nhân dân. Nhưng trong tiến trình phát triển, yếu tố tiền bộ không phải lúc nào cũng dễ dàng thể hiện và phát huy. Những tháng ngày diễn ra Đồng khởi, báo chí công khai có yếu tố tiền bộ bị đàn áp thẳng tay. Điều này góp phần đẩy chính quyền Ngô Đình Diệm lâm vào khủng hoảng sâu sắc. Chính quyền Sài Gòn tăng cường khủng bố ở thành thị, nhưng người ta vẫn thấy xuất hiện nhiều bản tin quay Ronéo của các đoàn thể chống độc tài gia đình trị, bản tin của sinh viên, Phật tử, cho thấy những yếu tố tiền bộ vẫn tồn tại...

Dòng báo chí cách mạng đã phần nào phản ánh khí thế Đồng khởi ở đồng bằng sông Cửu Long và vùng ven Sài Gòn. Tuy nhiên, vào thời gian diễn ra Đồng khởi, cơ sở cách mạng ở nội thành Sài Gòn còn yếu, đang trong thời kì phục hồi, nên ta tập trung vào báo chí công khai và bí mật tiến công dư luận (tức là hướng dẫn cho người dân đô thị thông tin cho nhau, bàn tán với nhau về phong trào cách mạng ở nông thôn). Lúc này, Khu ủy chỉ đạo thúc đẩy các cuộc đấu tranh về dân sinh, dân chủ, kết hợp với các hoạt động tuyên truyền vũ trang⁽¹⁾.

⁽¹⁾ Ban Chấp hành Đảng bộ Thành phố Hồ Chí Minh, *Lịch sử Đảng bộ Thành phố Hồ Chí Minh 1930-1975*, Nxb CTQG, H, 2014, tr.616.

“Sau cuộc đảo chính của nhóm tướng lĩnh phe đối lập bất thành (năm 1960), chính quyền Ngô Đình Diệm trả thù những người tham gia đảo chính, tiếp tục đàn áp phong trào quần chúng và báo chí. Ngô Đình Diệm ra lệnh đóng cửa một số tờ báo, trong đó có báo *Dân Quý*, báo *Thời Luận*, “ngoại mấy tờ báo đóng cửa, chính phủ không cho ra thêm một tờ báo nào hết, trừ 3 người chắc chắn là không phản bội, hơn thế lại có công lao không ít thì nhiều với họ Ngô, bác sĩ Trần Kim Tuyền: ông Huỳnh Thành Vị được phép xuất bản tờ *Đồng Nai*, Ngô Quân tờ *Sài Gòn Mai*; Trung tá Châu tờ *Tiếng dân*”⁽²⁾; Đồng thời, “Ngô Đình Diệm đưa người nắm mạng lưới phát hành báo chí, thành lập Nha tổng phát hành thống nhất, giao trách nhiệm cho một số sĩ quan an ninh quân đội tổ chức phát hành sách báo thành phố và toàn miền Nam, thay cho hệ thống phát hành tư nhân nhằm khống chế, kiểm soát các báo tiến bộ, các báo không ăn cánh với chính quyền”. “Báo đi các tỉnh, những tờ báo nào bị chính quyền để ý kìm kẹp thì thường bị gửi báo trễ, hoặc không gửi và hoàn trả hôm sau. Hoặc gửi chuyển chót để không bán được. Thông báo cho chính quyền địa phương mua và đốt sạch để khỏi tới tay độc giả”⁽³⁾.

Cuộc chiến cam go hơn khi Nghiệp đoàn ký giả Nam Việt và Hội Ái hữu ký giả Việt Nam cũng bị chính quyền Ngô Đình Diệm

⁽²⁾ *Lịch sử Đảng bộ Thành phố Hồ Chí Minh 1930-1975*, Sđd, tr.616.

⁽³⁾ *Báo cáo của Tiểu ban Báo chí - Ban Tuyên huấn TW Cục miền Nam về tình hình báo chí Sài Gòn sau cuộc đảo chính 11/11/1960*. (In trong: Nguyễn Công Khanh, *Lịch sử báo chí Sài Gòn - Thành phố Hồ Chí Minh (1865-1995)*, Nxb Tổng hợp Thành phố Hồ Chí Minh, 2006, tr.314).

chi phối. Để phá âm mưu kìm kẹp báo chí thông qua hệ thống tổng phát hành của chính quyền Diệm, các đảng viên nằm trong cơ sở báo chí (đồng chí Tô Nguyệt Đình, Văn Mai) vận động báo *Tiếng Chuông*, *Sài Gòn Mới*, *Tiếng Dội* tự bán báo của mình, gọi là “Báo cổ động” (vận động kiểm độc giả), hình thành các chợ báo tự phát nhiều đường phố như Lê Lai, khu Dân Sinh, Tổng đốc Phương, Nguyễn Văn Học... Hai hệ thống phát hành song song tồn tại. “Báo cổ động” ngày càng phát triển. Nha Tổng phát hành thống nhất yếu dần⁽¹⁾.

Đây là chủ trương của Đảng bộ về phương thức đấu tranh đô thị, tạo thế hợp pháp, có ý nghĩa tuyên chiến với chính quyền trên phương diện báo chí.

Ở Sài Gòn, việc thực hiện công tác báo chí trong vùng mà chính quyền Sài Gòn kiểm soát là một nhiệm vụ rất khó khăn vì luôn phải đối mặt với cả bộ máy hành chính, quân sự, an ninh và thông tin tuyên truyền của địch. Do đó, muốn tổ chức được một mạng lưới báo chí hoạt động vừa bí mật, vừa công khai ngay trong lòng địch đòi hỏi công tác tổ chức, nhân sự, phương pháp và cách thức tiến hành phải rất khoa học, sáng tạo, linh hoạt, bền bỉ.

Và khi có Mặt trận Dân tộc Giải phóng miền Nam Việt Nam, *Mặt trận văn báo* tiếp tục được củng cố về tổ chức, bộ máy bằng việc thành lập Thông tấn xã Giải phóng. Chúng ta đã sớm xuất bản tạp chí Hướng dẫn công tác tuyên truyền với các nội dung như: “thể hiện nhuần nhuyễn đường

lối, chủ trương, chính sách của cách mạng để giúp cho các đồng chí làm công tác tuyên truyền, vận động quần chúng ở cơ sở vận dụng trong công tác của mình; cung cấp tài liệu cần thiết cho công tác tuyên truyền phát động quần chúng ở các địa phương, đặc biệt ở các đô thành trọng yếu như Sài Gòn - Chợ Lớn; hướng dẫn nội dung, phương pháp, hình thức tuyên truyền cho phù hợp với từng lúc, từng nơi, từng đối tượng quần chúng; trao đổi và phổ biến kinh nghiệm công tác tuyên truyền”⁽²⁾.

Như vậy, qua việc khảo sát hoạt động báo chí Sài Gòn trong thời gian diễn ra phong trào Đồng khởi có thể nhận thấy, tính nhất quán về thái độ chính trị của dòng báo “công khai hợp pháp”, nhưng đồng thời cũng có lúc thể hiện sự không đơn nhất trong dòng báo này khi thể hiện tinh thần dân tộc. Điều này một mặt do những cán bộ của *Mặt trận văn báo* tổ chức mạng lưới trong nội thành ở các tòa soạn báo; mặt khác, do chính những nhà báo tự ý thức thể hiện lòng yêu nước, ủng hộ một số phong trào xã hội ở đô thị. Cũng là do yếu tố nội sinh của nền báo chí Sài Gòn, bằng cách này cách khác vẫn thể hiện được truyền thống tốt đẹp trong đội ngũ của mình. Tuy nhiên, sự đa dạng trong các xu hướng chính trị thể hiện qua các dòng báo chí càng cho thấy rõ hơn thắng lợi vĩ đại trong cuộc kháng chiến chống Mỹ, cứu nước của nhân dân Việt Nam■

⁽¹⁾ *Lịch sử báo chí Sài Gòn - Thành phố Hồ Chí Minh (1865-1995)*, Sdd, tr.315.

⁽²⁾ Ủy ban Mặt trận Tổ quốc Việt Nam Thành phố Hồ Chí Minh, *Nhân sĩ trí thức Sài Gòn - Gia Định đồng hành cùng dân tộc* (In trong: *Kỷ yếu truyền thống Ban Trí vận - Mặt trận Sài Gòn - Gia Định giai đoạn 1954-1975*, tập 2, 2013, tr.46).